

IV ҚАБДОЛОВ ОҚУЛАРЫ

*Халықаралық ғылыми-теориялық
конференция материалдары
(2 желтоқсан 2011 ж.)*

КАЗАКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ КАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

IV КАБДОЛОВ ОКУЛАРЫ

Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары
(2 желтоқсан 2011 ж.)

IV КАБДОЛОВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Материалы международной научно-теоретической конференции
(2 декабря 2011 г.)

IV KABDOLOV'S READINGS

Materials of the international theoretic scientific conference
(2011, December 2)

Алматы
«Қазақ университеті»
2012

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
филология, әдебиеттану және әлем тілдері факультетінің
Ғылыми кеңесі ұсынған*

*Кансейіт ӘБДЕЗҰЛЫ,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
филология, әдебиеттану және әлем тілдері факультетінің деканы,
филология ғылымдарының докторы, профессор*

Редакция алқасы:

Ғ.М. Мұтанов, М.М. Бүркітбаев, Қ. Әбдезұлы,
Ө. Әбдиманұлы (*ғылыми редактор*), А.Б. Темірболат,
Ж.О. Мәмбетов (*жауапты редактор*)

**ЗЕЙНОЛЛА ҚАБДОЛОВ. МАХАМБЕТТІҢ ТҰЛҒАСЫ.
АЯҚТАЛМАҒАН РОМАН...**

Суреткер жазушы Зейнолла Қабдоловтың қаламынан проза жанрында бірнеше құнды туындылар дүниеге келді. Жетпісінші жылдары жарық көрген «Біз жанбасақ...» роман-дилогиясы қазақ әдебиетінің алтын қорынан орын алған көркем шығарма десек артық айтпаймыз. Заманауи тақырыпқа қалам тербеген қаламгер аталған шығармасында көркемдік бітімі мүлдем бөлек бірнеше тың кейіпкерлерді қазақ әдебиетіне алып келді. Сондықтан да бұл роман-дилогияны кезінде қазақ оқырманы жылы қабылдап, жоғары бағалады.

Қазақ прозасындағы сол тұста жақсы көріне бастаған интеллектуальды бағыттағы соңғы, жаңа тынысты шығармалардың көп басында осынау роман тұрды. Әдебиет сыны романның әсіресе осы құндылығын баса көрсетіп, жарыса жазды. Сардар, Қабен, Тайман сынды жаңа кейіпкерлер көркемдік жинақтау биігінен табылған, қаламгердің суреткерлік дарынын айрықша жарқыратып көрсеткен типтік бейнелер ретінде әдебиет төріне көтерілді.

Тура осы арнада, өзінің суреткерлік қолтаңбасынан көз жазбаған қаламгер араға уақыт салып Әуезов бейнесін де әдебиетімізге алып келді.

«Менің Әуезовім» роман-эссесі де тұлға және заман тақырыбын тереңнен тартып бейнелеген, тарихи шындықты үлкен ауқымда көркемдік тұрғыдан жинақтап бере алған бірегей туынды ретінде оқырман жүрегіне жол тапты. Мемлекеттік сыйлыққа ие болған бұл роман да З.Қабдоловтың көркем прозадағы көп жылғы шығармашылық ізденістерінің бір белесі ретінде әдебиет тарихында қалды.

Санлақ суреткер, ғұлама ғалым, әлемдік әдебиеттің классигі Мұхтар Әуезовтің жеке тағдырынан бастау алатын оқиғалар тереңдей келе ұлы тұлғаның тұтас өмір жолымен, қаламгерлік жолымен, сол заманның тарихи шындығымен сабақтасады, қатар ашылады. Әуезовтің күллі кісілік болмысы, жан дүниесі, жеке басының трагедиясы нақты оқиғалар арнасында суреттеледі.

Қ 22 **IV Қабдолов оқулары: халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 421 б.**

ISBN 978-601-247-380-3

«IV Қабдолов оқулары» деген атпен өтетін дәстүрлі халықаралық ғылыми-теориялық конференция әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде биыл төртінші рет өтіп отыр. Қазақ әдебиетінің тарихы және теориясы кафедрасының ұжымы шығарып отырған бұл жинаққа шет елдік және отандық белгілі ғалымдар мен докторанттардың, магистранттардың зерттеулері еніп отыр.

Конференция материалдарының жинағына енген мақалаларда әдебиеттану ғылымы мен фольклористиканың және салыстырмалы әдебиеттанудың өзекті мәселелері бүгінгі ғылым таным мен талап тұрғысынан қарастырылған. Әдебиет тарихы мен әдеби байланыстар, мәтінтанудың маңызды проблемалары мен қазіргі әдеби үдеріс мәселелері жанаша сараланған.

ББК 83.3 Қаз

ISBN 978-601-247-380-3

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2012

М А З М Ұ Н Ы

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖЛІС

Әбдезулы Қ. Зейнолла Қабдолов. Махамбеттің тұлғасы. Аяқталмаған роман...	3
Акматшиев А. Зейнолла аға кыргыз-казакка тен	11
Абакиров К. Ж. Коомдук аң-сезим формалары жана «Манас» эпосу (мифтик негіз мәселесі)	16
Дәдебаев Ж. Академик-жазушы Зейнолла Қабдолов зерттеулерінің методологиялық негіздері	23
Тебегенов Т. Сұлу мінезді энциклопедиялық білім иесінің тарихи-әдеби көркем бейнесі	30
Әбдіманұлы Ә. «Әдебиет танытқыш» пен «Сөз өнеріндегі» әдеби таным үндестігі	35
Ersin GÜZEL, Ahmet Bayurtunov' da "Oyanu" Mehmet Akif'te "Uyanma" Simgesine Özne'l bir bakış	43
Бермагамбетов С. З. Қабдоловтың «Менің Өуезовім» роман-эссесі туралы	49

1-секция

ӘДЕБИЕТ ТЕОРИЯСЫ • ТЕОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ

Сложенкина Ю. В., Растягеев А. В. Поэтика заглавия журнала	53
А. П. Сумарокова «Грудолобивая пчела»	58
Ковтун А. И. Деконструкция категории автор в эссе	68
Темирболат А.Б. Категория хронолога в рассказах Х. Мураками	75
Турзунов К. Ч. Айтматовдун "Қылым қарығар бир күн" романындағы жалпы адамзатқа таандық проблемалардын чағылдырылышы	83
Елеуженова Г. Ш. Текстовая интенсивность казахского рассказа	88
Жаксылыков А. Ж. Экспрессия в образовательно-выразительной системе романа-трилогии Смагула Елубая «Одинокая юрта»	99
Джусанышбеков Н.О. Интерприванность античной литературы: Ананьева С.В. Бахытжан Канаяннов и Бахытжан Момышұлы: двойное культурное гражданство	104
Мамбетов Ж. З. Қабдолов танымдындағы Махамбет образы	112
Қамаққызы Ж. Ұлттық көркемдік ойлаудағы ежелгі ұстанымдар және жазушы Қ. Жұмалділовтің суреткерлік әлемі	116
Тусупова А. К. Художественная функция концепта «луны» в романе-эпопее М.О. Ауэзова «Путь Абая»	122
Қалқабая С. Қадыр Мырза Әлі поэзиясындағы ұлттық нақыштар	129

Сартбаева Д., Жұматаева А. Казак прозасындағы Махамбет образы	135
Обаева Г. С. Ғ. Мүсірепов шығармашылығының көркемдік негізі	138
Тәңірбергенова Г. Жанқожа батырдың әдебиеттегі көркем бейнесі	144
Шортанбаев Ш. Арналы көзқарас	149
Мекебаева Л.А. «Күнекейдін жазығы» повесіндегі замана мәселесі мен кейіпкер бейнесі	153
Ергөбек С., Бакирова З. XIX-XX ғғ. казак кыссалары және «Ғазауат Сұлтан»	159
Ибраева Д.С. Қазіргі казак поэзиясындағы тарихилық пен жанашылдық	165
Жолдасова Ұ. «Қара сөзбен жазылған өлең» жанры және оның 20-жылдар прозасында көріну жолдары	169

2-секция

ӘДЕБИЕТ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ФОЛЬКЛОРИСТИКА • ФОЛЬКЛОРИСТИКА И ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ

Мәдібаева М. Зейнолла Қабдоловтың «Менің Өуезовім» романындағы шығармашылық сыр мәселелері	178
Болатова Г. З. Қабдолов в истории ауэзоведения	181
Ұмбетов М. Б. Шыныштық шырайы	186
Қаматқызы Ж., Қаюпова А. Толғаулардағы Кабанбай батыр бейнесі	193
Ермекова А., Досмаганбетова А. Махамбет Өтемісұлының әдебиеттегі көркем бейнесі	200
Бисенбаев П. Нысанбай жырындағы тарихи шындық пен көркемдік шешім	205
Ұлықпаева Ә. Профессор Құдайберген Жұбановтың мұрағатта сақталған макалалары	209
Әбдіғазитарова Ж. Шәді Жәңгірұлының «Тарихнама» дастанындағы Абылай хан бейнесі	216
Алиев Б. Б. Әнуар Дербісаллин және казак әдебиетінің көне дәуірі	224
Елишбаева Қ. Дулат поэзиясы – замана бейнесі	229
Бисембай Р. А. Казак поэзиясындағы соғыс тақырыбы	234
Ергөбекова Ж. Казак эпостарының лингвомәдениеттанымдық, лингвокогнитивтік тұрғыда зерттелу жайттары	239
Айнабекова Г. Илияс Есенберлиннің «Скифтер сағымы» романы аудармасының поэтикасы	244
Азизова А. Қаблеш Жұмаділов шығармашылығындағы образдылық	249
Абылмәжидинаева Д. К. Бахытжан Канаяннов поэзиясының ерекшелігі	253
Әлімжанова Ә.Б. Көркем сөздің көсемі	257

Мағиңгің бар мәрт жүректен тартағын!..
Ол да түпсіз тұңғиықтан алынды.

Жұқпасын деп аламағы арға шаң,
Жан баласын күрметтейсің әрқашан.
Денеге дерт жүгіретің зұлымдық,
Дерттен бетер қарғайтының қарғасан.

Сен қайтадан түйір дән боп енсең де,
Сыймас елін ондай көне өлшемге.
Жас жанларға сарқылмайтын мол сыйлық,
Бір мейірле бола қалса, ол – сенде.

Сенімің мен сенің сабыр ұстамын,
Ұлан-асыр ұрпақ сырын құшқанын.
Айнымайды өзін туған өлкеден, –
Кен ғой сондай кемел Қазақстанның [3, 97-98-бб.].

Ақын Темірхан Мелетбектің «Тектілік» атты өлеңінде сұлу мінезді энциклопедиялық білім иесінің асыл қасиеттері көркем бейнелеу өрнектерімен айқындала жырланған. Зейнолла Қабдолов тектілігінің басты көрсеткіші – кең ауқымды көп істі жүзеге асырса да асыл-таспағаны («Бергені аз, алғаны көп әлдекімдердей күпсініп ісінбедін», «Сөзіңе де бір тозаң түсірмедің», «Бипаз жұрдың, бипаз күлдің»), арысyzдар мен топас, надан дөрекілермен бетпе-бет келгенде де шыдамдылықтың үздік үлгісін көрсеткені («Дүлей бетпақтық пен долы дөрекілікті көргенде үнсіз түнеретіңсің»), шешендік тағылымын танытқан табиғи дарындылығы («Ал сөйлеп кеткенде қара тастарды қамырдай илеп, қара темірлерді судай ағызып, балқытып жіберетіңсің») – бәрі де тектілік қасиеттерімен қазақ халқының тарихынан ұлағатты АБЫЗ – АДАМ боп мәңгілік орын алған Зейнолла Қабдолов тағылымымен дәйектейді. Қазақ халқының мыңжылдықтар белестерінен өткен тарихындағы Зейнолла Қабдолов сынды тектілер тағылымы арқылы жана ұрпақтар өседі, өркендейді. Тіршілік қозғалысындағы текті тұлғалардың өнегелі өмірі көркемөнер туындыларында бейнеленуі дәстүрмен ұрпақтардың көркемдік-эстетикалық дүниетанымын байытады, ұлттың ұлылық қасиеттерін кейінгі ғасырларға жалғастырады. Тәуелсіз Қазақстан Республикасының жана тарихындағы тұңғыш Президентіміз, Ұлт Көшбасшысы – Елбасы Н. Ә. Назарбаевқа мемлекет Елордасы Астанаға Алматыдан тарихи аттану рәсімінде **бүкіл қазақ халқының атынан бата берген ЕЛ АБЫЗЫ – КӨСЕМ АҚСАҚАЛЫ** Зейнолла Қабдоловтың тарихи-әдеби тұтастықпен бейнеленуі – әдеби үдерістегі көркемдік дәстүр жолымен жалғасалы. Ақын Темірхан Мелетбектің аталған өлеңіндегі көркем кестеленген тіркестер Зейнолла Қабдоловтың табиғи болмысын ұрпақтар санасына

сіңіреді, сол арқылы жана буын жас толқын өкілдерінің сондай сұлу өмір сүруіне айқын бағдар береді:

...Ет жүрегін
Езіліп кеткенде
Елінді сүйдің,
Елдің
Шегсіз-шексіз жерін сүйдің.
Жеріңнің көлін сүйдің,
Желін сүйдің,
Белін сүйдің!
Жаман жерді баспайтын
Текті арғымақтай
Әлемі өмір сүрдің.
Жаман көлге қонбайтын
Текті аққудай
Сұлу өмір сүрдің! [4, 277-278-бб.].

Сұлу өмір сүру – адамзаттың асыл арманы. Асыл арманына жеткендер – мәңгілік өмір иелері.

Қорыта айтқанда, қазақ тарихының жарқын беттерін құрайтын академик Зейнолла Қабдоловтың сұлу өмір сүрген ұлағаты – Тәуелсіз Қазақстанның қазіргі және болашақ ұрпақтарының мәңгілік өнеге көрсеткіші. Текті адамның асыл бейнесі туған халқының да ғасырлар белестерінде өсу, өркендеу тарихымен бірге мәңгі ұмытылмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақтың макалдары мен мәтеллері / Жинап құрастырған Ө. Тұрманжанов. – Алматы: Білім, 2004. – 272 б.
2. Шаймерденов С. Әлеби толқындар: Қазақ әлебиеті жайлы ойлар. – Алматы: Жазушы, 1986. – 320 б.
3. Зейнолла Қабдолов тағылымы: Өмірі мен шығармашылығы туралы макалалар мен сұхбаттар, өлең-жырлар / Жалпы ред. басқ. К. Әбдесұлы. – Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 416 б.
4. Мәдепбек Темірхан. Екі томдық шығармалар жинағы. 1-том: Көк түріктер сарыны: өлеңдер мен дастан дәр. – Алматы: Жазушы, 2007. – 368 б.

Өмірхан ӘБДИМАНҒҰЛЫ,
ал-Фараби атындағы ҚазҰУ
қазақ әдебиетінің тарихы және әдебиет теориясы
кафедрасының меңгерушісі, ф.ғ.д., профессор

«ӘДЕБИЕТ ТАНЫТҚЫШ» ПЕН «СӨЗ ӨНЕРІНДЕГІ» ӘДЕБИ ТАНЫМ ҮНДЕСТІГІ

Қазақ әдебиеттану ғылымында әдебиет теориясына арналып жа-
зылған тұңғыш еңбек А. Байтұрсынов қаламынан шыққаны белгілі.

Мақалалар автордың редакциялауымен жарияланған

Ғ ы л ы м и б а с ы л ы м

IV ҚАБДОЛОВ ОҚУЛАРЫ

Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары
(2 желтоқсан 2011 ж.)

Редакторы *Агила Шора*

ИБ № 5637

Басуға 14.02.2012 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 1/16.
Көлемі 25 б.т. Оффсетті қағаз. Санлық басылыс. Тапсырыс № 135.

Таралымы 500 дана. Бағасы келісімді.

Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің "Қазақ университеті" баспасы.
050040, Алматы қаласы, өл-Фараби даңғылы, 71.
"Қазақ университеті" баспаханасында басылды